

njihove radove objavljene u stranim časopisima (npr. *L'architecture d'aujourd'hui*, *La Cité*, *Revue d'architecture et urbanisme*, *Urbanistica...*) i knjigama (A. SARTORIS, *Gli elementi dell'architettura funzionale*, Milano 1932.), sudjelovanja na međunarodnim izložbama (npr. Pariz 1925., 1937.) te ilustrira njihova djela nacrtima, originalnim fotografijama i arhivskim izvorima. Studiji je dodana iscrpna domaća i strana bibliografija, originalne fotografije te nacrti iz domaćih i stranih časopisa.

U katalogu je predstavljeno sto najvažnijih djela moderne hrvatske arhitekture iz svih dijelova Hrvatske, od Osijeka i Vukovara preko srednje Hrvatske i Zagreba do Istre i Dalmacije. Svako od tih djela predstavljeno je osnovnim podacima o autoru, godinom izrade nacрта, godinom izgradnje, s iscrpnom bibliografijom i arhivskim izvorima. Svako je djelo potanko opisano i vrednovano u kontekstu moderne hrvatske i europske arhitekture te je bogato ilustrirano nacrtima te fotografijama izvornoga i današnjega stanja. Knjiga je bogato ilustrirana te opremljena indeksom imena i mjesta.

Iznimno poznavanje tematike, bogata i detaljna dokumentacija, sabrana ne samo u domaćim nego i u stranim arhivima i knjižnicama, daju knjizi jedinstvenu važnost i vrijednost. Knjiga je, koliko je meni poznato, najprodubljeniji povijesni pregled moderne arhitekture na prostoru bivše Jugoslavije između dvaju ratova i zato je važna ne samo za hrvatsku povijest arhitekture nego i za strane proučavatelje, a osobito za slovensku povijest umjetnosti i arhitekture. Engleski prijevod još uvećava njezinu važnost jer će ju učiniti dostupnom i široj, međunarodnoj stručnoj javnosti, koja upravo zbog jezičnih prepreka izrazito slabo poznaje kulturno i arhitektonsko naslijeđe srednjoeuropskih naroda, pa ga zato ni ne uvrštava u veće monografske preglede europske arhitekture.

ZAGREB KAO POČETNICA
TRANZICIJE

Renata Margaretić Urlić

EVE BLAU i IVAN RUPNIK, *Project Zagreb: Transition as Condition, Strategy, Practice*, Barcelona - New York, Actar - Harvard University Graduate School of Design, 2007., 336 str., ISBN 978-84-96540-57-6

Na nedavno održanu nacionalnom kongresu arhitekata u Opatiji ugledni nizozemski povjesničar arhitekture i urednik prestižnoga europskog časopisa *A10*, Hans Ibelings, podsjetio nas je na poražavajuću činjenicu kako gotovo

dvadesetak godina nakon pada Berlinskoga zida zemljovid nekadašnje komunističke Europe i dalje ostaje bijelo polje bez upisanih arhitektonskih spomenika prošloga stoljeća. Ibelingsu i ostalim istraživačima arhitekture

20. stoljeća sigurno nisu nepoznate stranice *Domusa, Architectural Review, L'architecture d'aujourd'hui* i drugih časopisa međunarodne važnosti u kojima su nakon Drugoga svjetskog rata sustavno objavljivani hrvatski projekti: od Turinina kombiniranog plivališta u Rijeci, preko Nikšićeva i Kučanova Radničkog sveučilišta do Richterova paviljona za Svjetsku izložbu u Bruxellesu 1958. godine. Činjenica je da su sa svojim djelima naši arhitekti bili neprestano u "europskom opticaju", međutim, stručna periodika očito nije dovoljna u "mapiranju" i prepoznavanju pojedinoga nacionalnog stvaralaštva. S druge strane, pogled iz inozemne perspektive uvijek ima posebnu težinu, i to ne nužno u smislu znanstvene objektivnosti, već u kontekstu međunarodne "distribucije". Neusporediv sa svim dosadašnjim sporadičnim interesima za našu nacionalnu baštinu (prikazi i kritike svjetskih stručnjaka o našim arhitektonskim spomenicima, suradnja i sudjelovanja na međunarodnim projektima i smotrama, svjetska priznanja, naša arhitektonska dijaspora te studijska putovanja stranih studenata radi obilaska lokaliteta i građevina u Hrvatskoj) svakako je *Projekt Zagreb*, pokrenut kao dvosemestralni seminarski rad (s dva studijska putovanja u Zagreb) na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta Harvard. Iz tiska je upravo izišlo englesko izdanje u suradnji Harvarda i međunarodne izdavačke i distribucijske kuće Actar, a za sredinu ožujka najavljena je istoimena izložba u Muzeju grada Zagreba. Projekt je pokrenuo Zagrepčanin Ivan Rupnik, koji na Harvardu završava doktorat (predavao je na Sveučilištu u Syracuseu, a svoje je radove izlagao na Venecijanskom bijenalu, Bijenalu u Quitu, Zagrebačkom salonu i Archinodeu u Seulu). Nositeljica je projekta Eve Blau, izvanredna profesorica povijesti arhitekture (doktorandica s Yalea koja predaje na Harvardu), čija su istraživanja usre-

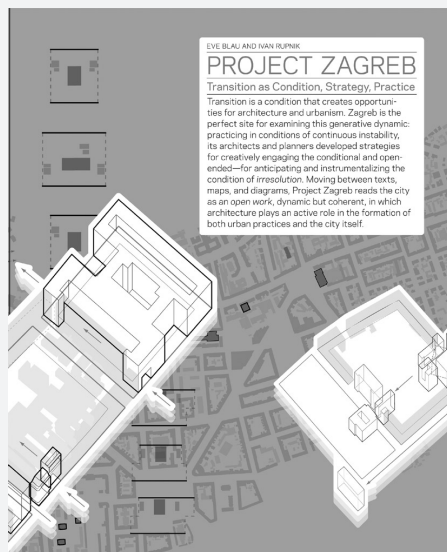
dotočena na srednjoeuropsku modernu i urbanizam, s bogatim opusom međunarodno priznatih projekata (izložbi i publikacija) među kojima su najpoznatiji: *Arhitektura Crvenog Bеча 1919-1934*. (1999.), *Oblikovanje velegrada: moderna arhitektura Srednje Europe 1890-1937*. (1999.) (izložba na kojoj je zagrebačku dionicu obradio Aleksandar Laslo), *Arhitektura i kubizam* (1997.), *Arhitektura i njezina slika: četiri stoljeća prikazivanja arhitekture* (1989.).

Eve Blau i Ivan Rupnik sa svojim su studentima istražili tranziciju kao stanje koje stvara brojne mogućnosti za arhitekturu. Angažirali su također i mnoge naše stručnjake koji su se bavili arhitekturom i urbanizmom Zagreba od druge polovice 19. stoljeća do danas (a posebno arhitektae s praktičnim iskustvom u suvremenoj "tranzicijskoj ekonomiji"), te u pojedinim poglavljima objavili njihove tekstove. Zagreb su odabrali kao odličan primjer za ispitivanje "generativne dinamike tranzicije", jer su "politička i ekonomska nestabilnost u njemu *status quo* već više od cijelog stoljeća". Autori naime smatraju kako u tranzicijskom okružju nikada ne postoji stabilnost potrebna za normativno planiranje, zbog čega su arhitekti i urbanisti razvili metode i tehnike koje su općenito korisne i danas kada normativno planiranje gotovo nigdje nije moguće. Upravo bi zato ta publikacija mogla biti zanimljivo štivo ne samo ciljanoj publici, arhitektima i "urbanističkim djelatnicima", sociolozima, povjesničarima i raznim profilima kulturologa, nego i onima koji su jednako odgovorni za izgled našeg okoliša: investitorima i političarima. Ukořičeni *Projekt Zagreb* svojevrsna je početnica tranzicije, oblikovana prema konkretnim primjerima složene povijesne građe i šarolikoga urbanog tkiva u kojoj je naglašena uloga komunikacije. U svakom je primjeru tranzicija

prikazana i promjenom obilježja vizualne komunikacije (od urbane opreme, reklama, spomeničke plastike, zastava i ostalih očitih znakova političkih i ideoloških odrednica, pa sve do primjerice plakata na kojima su arhitekti grupe *Zemlja* željeli objasniti prednosti moderne ili reklamnih panoa izložbi *Porodica i domaćinstvo* koje su poslije rata skretale pozornost na nove standarde života i rada). Najočitiiji su slučajevi središnjega gradskog trga (kao “barometra političkih promjena”) i tzv. Džamije kao najvažnijeg primjera tranzicijskih objekata modernog Zagreba koji je “sposoban apsorbirati i prihvatiti bilo kakav politički ili ideološki sadržaj”.

Metoda kojom su Blau i Rupnik “pročitali grad” kao otvoreno, nezavršeno djelo i analizirali urbano tkivo rezultirala je uzbuđljivim tekstom koji čitatelju pojednostavnjuje različite političke preplete ili skreće pozornost na neka nepoznata urbanistička ili arhitektonska čvorišta. Autori otkrivaju kako su od Lenucijeve zelene potkove, preko Antolićevih planova prije i nakon Drugoga svjetskoga rata, do suvremenih, uglavnom parcijalnih urbanističkih projekata, zagrebački urbanisti i arhitekti, radeći u uvjetima neprestane nestabilnosti, razvili originalne strategije u oblikovanju urbane prakse i samoga grada. Premda je podijeljena prema pojedinim “slučajevima tranzicije” (*Trg bana Jelačića, Mirogojsko groblje, Zelena potkova, Urbana stubišta, Zagrebački blok, Interpolacija, Zakladni blok, Novakova ulica, Meštrovićev paviljon, Regulatorni planovi iz 1930. i 1947., Zagrebački velesajam, Praksa urbane umjetnosti, Samoupravljačke zadruge, Jugomont 61, Okviri metropole i Zagreb 2000+*), knjiga zapravo kronološki slijedi razvoj i rast grada od vremena Habsburške Monarhije do danas. Svaki se stadij ili promjena čita “unatrag”, a zatim tumači “unaprijed”, upozorava Eve Blau u svo-

jemu uvodnom tekstu, ističući važnost detaljnog promatranja današnjega živog grada. Kako su građani upotrebljavali prostore, a kako ih upotrebljavaju danas, i jesu li ti prostori izgrađeni prema namjerama autora, neka su od ključnih pitanja u analizi pojedinih slučajeva. Donose se ponegdje i posve drugačiji “dojmovi” od onih kakvi su ustaljeni u našoj sredini, poput primjerice predodžbe o Zapruđu kao “pospanoj spavaonici bez identiteta susjedstva”. Autori nam otkrivaju kako je to “mjesto s doista novom vrstom modernističkog urbanog prostora, i kako danas mnogo bolje funkcionira nego onda kada je naselje prvi put nastanjeno”. Upravo zato podcrtavaju čimbenik vremena, koji je uz projektiranje ključan za svaki pojedini arhitektonski ili urbani projekt. Vrijeme je naime potrebno svakomu arhitektonskom projektu ili urbanom prostoru “da zaživi” kao što je zacrtano, ili obrnuto, “razvije svoj vlastiti život, različit od namjera projektanta”. Činjenicu da su u Zagrebu projekti rijetko realizirani i često ostajali nedovršeni inauguriraju kao ključni primjer koncepta otvorena (g)rada. Sjajno su pritom obra-

đene usporedbe i poveznice između Lenucijevih i Antolićevih vizija, odnosno kapitalističkoga i socijalističkoga “funkcionalnog grada”, s ostvarenim ili stvarno proživljenim oblicima metropole, te uspostave “urbanih pravila” u potpunom kaosu tranzicije devedesetih. Glavne znakove tranzicijskog stanja pronalaze u posebnom “osjećaju za grad kao projekt”, koji uzrokuju upravo nestabilnost i nepovjerenje stanovnika prema stranim režimima i vladajućim garniturama. Urbanisti i arhitekti zato su “razvijali nove metode izgradnje grada

parcelu po parcelu, u kojima je arhitekt u mogućnosti proširiti urbanu intervenciju svojem projektu, a istodobno ostati unutar strogih granica lokacije”. Pozivajući se na definiciju vojnog teoretičara von Clausewitzta, koji je upozorio kako strategija pripada području umjetnosti, a ne znanosti, te kako veliki stratezi zapravo anticipiraju budućnost, Eve Blau im je tako priznala veliko umijeće i darovitost u oblikovanju slike grada, ostvarenu usprkos nemogućim uvjetima.

OTKRITI DANAŠNJI ZAGREB NJEMAČKOMU GOVORNOM PODRUČJU

Darja Radović Mahečić

UWE MAUCH, Zagreb entdecken: Die kroatische Hauptstadt und ihre Umgebung, Berlin, Trescher Verlag, 2007., 350 str., ISBN 3-89794-098-1

Hrvatska je posljednjih godina još jednom postala popularnom turističkom destinacijom. Takav polet prati, među ostalim, literatura široka spektra, a ponajprije turistički vodiči, manje ili više poznatih izdavača, kakvi se sada već mogu naći na željezničkom kolodvoru u Bologni, robnoj kući u Münchenu, pošti u Genevi. Inozemni su se autori i izdavači, dakle, prihvatili zadatka da našu zemlju približe potencijalnom posjetitelju, najčešće ipak svom zemljaku. Ne bih sad govorila o svom iskrenom čuđenju koje su izazvale već pojedine naslovnice takvih izdanja, kakve hrvatski gastronomi, enolozi, lju-

bitelji prirode, sociolozi, a kamoli povjesničari umjetnosti zacijelo nikada ne bi odabrali da budu amblem našega krajolika i baštine.

Trescher Verlag, koji je izdao vodič o kojemu je ovdje riječ, predstavlja se kao “specijaliziran za istok”. Od 2003. do danas tiskao je pedesetak takvih vodiča: pojedinih zemalja (bivšega istočnoga bloka, bivše Jugoslavije, bivšeg SSSR-a, svih “stanova”: Turkmenistana, Uzbekistana, itd.), regija, pokrajina, predjela uz rijeke, planine, jezera (Kosovo, Istra, Kamčatka, Dnjeper, Nil, Dunav, Bajkalsko jezero...), grado-